

EGY ORVOSTUDÓS HÉTKÖZNAJAI

Szepesszombati Dr. Genersich Antal, az ember.

Szerkesztette Judik Zoltán

■ Mária Terézia az 1770-es évek közepén a bezárt kolozsvári jezsuita tanintézet helyében egy egyetemet szeretett volna létesíteni, s ennek 1774-ben beindította a jogi karát, 1775-ben az orvosit. Ez utóbbi még nem képezhetett orvosdoktorokat, hanem csak sebészeket (kirurgusokat) és bábákat. 1817-ben Orvos-sebészeti Tanintézetként önállósult, s ebből nőtt ki az 1872-ben megalapított kolozsvári tudományegyetem orvosi kara. Ennek tizenegy tanszéke közül nyolcat a tanintézet tanáraival töltötték be, s felszerelése is évekig alig gyarapodott.

A tanintézetből átvett professzorok közt volt a kórbonctani tanszékre kinevezett Genersich Antal is, aki aztán a kar alapembele lett negyedszázados itteni működése idején. Az orvosi karnak a marosvásárhelyi állami levéltárban őrzött jegyzőkönyvei tükrözik leginkább azt a kitaró szervezőmunkát, amit dékánként és prodékánként, a különböző kari bizottságok tagjaként kifejtett. S mikor szükség volt rá, elvállalta az anatómiai vagy a törvényszéki orvostani tanszék helyettesítését is. S a napi gyakorlati és elméleti oktatás mellett a tudományos munkára is időt tudott szakítani. A 90-et meghaladó közleményeinek nagy részét Kolozsvárt írta, itt szerzett országos elismerést, ami aztán lehetővé tette, hogy 1895-ben átpályázzék a budapesti egyetemre.

Genersich Antal egy nagy múltú felvidéki cipszer család sarja, egyes ágai és oldalági leszármazottai számon tartják egymást. A család 2500 leszármazottját nyilvántartásba vevő marosvásárhelyi Zsigmond Károly főorvos 2015-ben jelentette meg genealógiai munkáját: *A Genersichék és utódaik*. Már korábban, 1991-ben a Magyarországon élő leszármazottak létrehozták a Genersich Alapítványt, mely orvosok és diákok jutalmazása mellett főleg Genersich Antal professzor emlékének az ápolását tűzte ki céljává. Minden évforduló alkalmából emlékülést szervez, gyakran ezt sírkoszorúzással köti össze. A legemlékezetesebb a Genersich 150. születésnapja alkalmából 1992 márciusában tartott emlékülés, amelynek anyagát jócskán kibővítvé *Genersich Antal emlékkönyvként* (szerkesztette Tankó Attila, Péter Mihály) 1994-ben tették közzé. 2004 októberében a budapesti I. sz. Patológiai és Kísérleti Rákkutató Intézetben leleplezték Paulikovics Iván Genersich-mellszobrát. 2007-ben a budapesti Szent István Kórház bejáratánál, egykori munkahelyén felavatták Pásztor János 1912-ben megmintázott mellszobrának egy Gergely Zoltán szobrászművész készítette másolatát, egy másik másolat ugyancsak 2007 óta az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Jókai utcai üléstermében található. 2011-ben emléktáblával jelölték

meg a Genersich család késmárki házát.

2018-ban Genersich Antal halálának a centenáriumán is emlékülést szerveztek Kolozsvárt az EME és a Kolozsvár Társaság közreműködésével. Ennek keretében öt előadásra és sírkoszorúzásra került sor. Erre az ünnepi alkalomra állította össze a család részéről Judik Zoltán az újabb Genersich-emlékkötetet. Számot vetett azzal, hogy már jóformán mindent elmondtak az egykori tanárról és a tudós orvostól, kórboncnokról, ezen a téren már csak ismételni, esetleg összefoglalni lehet. Nem is lévén orvos, más megközelítést választott: Genersich Antalt, az embert akarja bemutatni a családnál, valamint a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban őrzött dokumentumok és a visszaemlékezések alapján. Így egy korszakot és életpályát felidéző tetszetős képeskönyvet hozott létre. Elsősorban a családnak, a leszármazottaknak ajánlja munkáját, de a szélesebb közönség is haszonnal forgathatja.

A másfélszáz lapos kötet előszavát Sótonyi Péter patológus orvostudós, akadémikus, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem volt rektora jegyzi. Rámutat Genersich példamutató jellemére, tudománytiszteletére. Hangsúlyozza, hogy tudományos munkássága és magánélete teljes összhangban volt. Mindig lelkiismerete szerint cselekedett.

Judik Zoltán *Bevezetőjéből* kitűnik, hogy már 6-8 éve szakadatlanul foglalkoztatja Genersich élete és tevékenysége, gyűjti a róla szóló dokumentumokat. Az évforduló kapcsán elérkezettnek látta az időt, hogy ezekből „a kiváló tudós-orvos privát életét” bemutató kötetet állítson össze.

A könyv törzsanyaga hat korszakra tagolva tárja elénk Genersich Antal életpályáját. A legtöbb újdonságot ezek közül a *Gyermek-kora 1842–1852* című fejezet hoz. Egyrészt ezekről az eddigi életrajzok alig írnak, másrészt itt közli a professzor két fennmaradt kézírásos önéletrajzát, melyek együttesen 1893-ig tükrözik a tudós életútját – saját szemszögéből. Édesapja, Genersich János táblai fiskális volt, Deák Ferenc barátja. Kilcher Katalinnal kötött házasságából Antalón kívül még négy gyermeke született. Mindnyájan Nagyszombaton jöttek világra, ahová az édesapát munkahelye kötötte. Az édesapa azonban korán meghalt, s az öt gyermeket a család ősi fészkében, Késmárkon élő apai nagymama, özvegy Genersich Jánosné Kéler Klára vette magához, és hihetetlen szigorral nevelte. Az önéletrajz is utal rá, hogy néha valóságos kínzásnak felelték meg a kiszabott büntetések. A következő életszakaszok fő eseményeit már az önéletrajzok is leírják, az újabb fejezetek inkább a dokumentumközlést tűzik ki célul. Az *Ifjú kora 1852–1860* fejezetben iskolai éveit ismerhetjük meg. 1858-ban elhunyt a szigorú nagymamája, két évre rá az édesanyja is, úgyhogy Antal meglehetősen szegénységben maradt, amit a késmárki hatóságoktól kiállított, 1860-ból származó szegénységi bizonyítványa is tanúsít. Iskolai tanulmányait Késmárkon végezte egy Eperjesen töltött fél tanév kivételével. 1860 júliusában kelt érettségi bizonyítványa minden tantárgyból kitűnő, filozófiából dicséretes minősítést tartalmaz. Az *Orvosegyetemi évek – tanulmányok 1860–1870* című fejezet már gazdagabb iratanyagot sorakoztat fel. Még egyetemi jelentkezése előtt elkezdte tanulni az ana-

tómiát, úgyhogy elsőéves korában ki is tűnt évfolyamtársai közt. Másodévesen már e tárgyból demonstrátori megbízatást kap. Ösztöndíjhoz jut, pályadíjat nyer. 1865-ben – doktorrá avatása előtt – kórbonctani tanársegéddé választják. 1865. október 19-én avatják orvosdoktorrá. 1866-ban megszerzi a sebész-doktori, szülés- és szemésmestéri okleveleket is. 1867-ig lehetett tanársegéd, mert ebben az évben már két pesti kórháznál is elhelyezkedett boncolóorvosként. 1868-ban lett a Szent Rókus Kórház patológus orvosa.

Még 1867. február 16-án meg-nősült. Barátja, későbbi kolozsvári tanártársa, Machik Béla testvérét, a horvátországi származású Machik Kornéliát vette feleségül. Októberben már meg is született első, Emma nevű gyermekük. Bizonyára tanárai ajánlásának köszönhetően Genersich kétéves külföldi tanulmányútra szóló állami ösztöndíjban részesült. A kor leghíresebb európai kórbonctani intézeteit kereste fel Würzburgban, Bécsben, Lipcsében és Berlinben. Ezek során megismerhette a korszak legnagyobb orvostudósait. Szokatlan módon tanulmányújtjára magával vitte feleségét is, aki Würzburgban Evelin nevű leánykával örvendeztette meg. Külföldi útja vége felé súlyosan megbetegedett, már halálhírét keltették. Tanulmányújtjáról hazatérve 1870 augusztusában Eötvös József kultuszminister a kolozsvári Orvos-sebészeti Tanintézet kórbonctan-törvényszéki orvostan katedrájára nevezte ki.

A könyv legterjedelmesebb fejezete a *Kolozsvári évek 1870–1895* címet viseli. Megismerjük azokat a roppant primitív körülményeket, amelyek közt Genersichnek Kolozsvárt dolgoznia kellett. A várost

akkoriban érte el a vasút, még nem volt vízvezetéke és csatornarendszere, a világítást valamennyire a légszeszhálózat biztosította. A kórbonctani tanszéknek nem voltak helyiségei. Eleinte az Országos Karolina Kórház egy konyháját alakították át bonchelyiségül, később két udvari istállót használtak e célra. 1872-ben megnyílt a tudományegyetem, s ennek a kórbonctani tanszékét kapta meg nyilvános rendes tanári besorolásban Genersich. Ekkor a Farkas utcai volt kormány-széki épület második emeletén utaltak ki még hat helyiséget részére, ahol a laboratóriumi munkát végezték, és az elméleti oktatás folyt. Intézetéhez egy tanársegédet és egy szolgát osztottak be. Jóformán minden boncolást ő kellett hogy végezzen. Mint minden kolozsvári orvostanár, Genersich is vállalt az egyetemi munka mellett háziorvosi szolgálatot. Rövid idő alatt szép pácientúrája alakult ki.

Az 1880-as években kezdődött a kolozsvári egyetem saját új épületeinek a felhúzása. Elsőnek 1883-ra a Vegytani Intézet otthona készül el a Mikó-kertben. Majd 1884–1888 között felhúzzák a klinikai telep első orvostani épületét, az Anatómiát. Ezen három intézet osztozik: az anatómiai, a kórbonctani és a törvényszéki orvostani. A kórbonctani részleget Genersich tervezheti meg, úgy, ahogyan a külföldi intézeteknél látta. Majd a lehető legkorszerűbb eszközökkel szerelteti fel. Két emeleti helyiségét az ekkor már gazdag múzeumi anyaga elhelyezésére tartja fenn. Az előcsarnokban emléktáblát is elhelyeznek az építés adataival és az igazgató professzorok nevével. (Persze sem ez, sem az 1942-ben, a professzor születésének centenáriumán ott elhelyezett magyar nyelvű emléktáb-

la ma nem látható.) Ebben az intézetben aztán a professzor európai színvonalon kutathatott és taníthatott. Kitartó munkásságának az elismerése sem maradt el. 1891 decemberében magyar nemességet kapott szepesszombati előnévvel. Az egész város őt ünnepelte, az ifjúság zenés fáklyásmenettel köszöntötte. Egy év múlva a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai közé választotta, méghozzá egyhangú szavazattal.

Genersich óvatos kísérletező volt. Az újdonságokat kétkedve fogadta, s csak mikor meggyőződött helyességükről, akkor alkalmazta és tanította azokat. A Kolozsvár–Székelykocsárd közti vasútépítésnél 1871–1873 között elvállalta a vasúti főorvosi tisztséget. Általában 600–800, de időnként több ezer munkás egészségének felügyelete tartozott hatáskörébe. Ekkor alapította meg, hogy a betegségek 57 százalékát a váltóláz okozza, s azt a szúnyogok terjesztik. Úgyhogy a mocsarak lecsapolását szorgalmazta, s ezzel sikerült a kóresetek számát csökkentenie. Sokáig nem hitt a baktériumok fertőző természetében. Kolerajárvány idején egy egész kolerabacillus-tenyészetet lenyelt, hogy bebizonyítsa e tan tévességét. S nem betegedett meg. Így sokáig a tbc-fertőzéseket sem vélte bacillus útján terjedőknek. Kavernás hűgát családjuknál tartotta. Két lánya is tőle kapta meg a betegséget és halt bele. Később aztán éppen azzal a felfedezésével vált úttörővé, hogy megállapította: az emberi gümőkort nem ugyanaz a bacilustörzs okozza, mint a szarvasmarhák gyöngykór nevű megbetegedését. Úgyhogy ez utóbbi nem veszélyes az emberre. Különbségei közt említhető, hogy amikor hatéves János nevű fia diftériában meghalt, a kis-

fiút intézetében bebalzsamozta, s – felesége tiltakozása ellenére – a lakásában tartotta. Később csak rendőrségi intézkedés nyomán egyezett bele az eltemetésbe.

A kolozsvári orvosok 1876 januárjában megalapították az Orvostermészettudományi Társulatot, hogy tudományos munkásságuk eredményeit ott beszélhessék meg, annak értesítőjében tehessék közzé. Az orvosi szakosztály elnökéül Genersichet választották. Majd mikor 1884-ben a társulat beolvad az Erdélyi Múzeum-Egyesületbe, ennek szakosztályaként, az orvosi szak élére újból őt választják. Úgyhogy húsz éven át töltött be vezető tisztséget az erdélyi orvostársadalomban. Szerepet játszott még a kolozsvári Evangélikus Egyházközség életében: egyházi tanácsossá és gondnokká választották. Őt alapítványt tett az egyháznál gyermekei emlékére. Kolozsvárt a Genersich család hol a Monostori út valamelyik házában, hol a Kandia utcában lakott, nem túl elegáns lakásokban. A Fellegváron volt szerény nyaralójuk is, ahova nyaranta a család kiköltözött. További hét gyermekük Kolozsvárt született: János (1870), Vilmos (1872), Leontin (1873), ifj. Antal (1876), Margit (1878), Klotild (1880), Gabriella (1882). Az összesen kilenc gyermekből hat a kolozsvári közös sírban nyugszik. Ezért kíváncszott ő is ide.

A sok eseményt, megtiszteltetést diplomák, levélmásolatok, újságkiadvágások érzékeltetik. Talán rektorrá választásáról lehetett volna még írni s adatot találni. Hiszen az az elismerés érte, hogy 1877/78-ban ő lett az orvosi kar részéről jelölt második rektor.

A Visszatérés Budapestre 1895–1913 című fejezet a fővárosban töltött szolgálati éveit mutatja be. Tu-

lajdonképpen nehéz megmagyarázni, hogy miért is döntött úgy Genersich, hogy itthagya Kolozsvárt, jól felszerelt intézetét, népes pacientúráját. A várost, mely őt tiszteletbeli főorvossá választotta. Ő talán azt a magyarázatot adta, hogy Pesten csak a kutatásnak akart élni. Ott viszont sokkal szerényebb körülmények között találta magát. Rövidesen új épületbe kellett költöztetnie intézetét, ő lett ennek újraalapítója. Emellett orvosi referense lett az Igazságügyi Orvosi Tanácsnak, amely a bűnügyek orvosi vonatkozásait vizsgálta ki. Nagyon bonyolult ügyek kerültek ide, ahol többnyire boncolás nyomán kellett szakértői véleményt megfogalmazni. A fővárosban régies öltözködésével vidékies jelenség maradt. Azért megkapta a legmagasabb elismeréseket. 1904-ben udvari tanácsosi méltóságra emelték. 1906-ban az Akadémia rendes tagjai sorába választotta. Dékánnak, majd 1910/11-re rektornak is megválasztották. Ő a kolozsvári egyetem rektorai közül az egyetlen, aki a fővárosban is elérte ezt a méltóságot. Aztán miniszteri rendelet hoztak, hogy a 70. évüket betöltött egyetemi tanárokat nyugdíjba kell helyezni. Genersichet is – akarata ellenére – 1913-ban szép illetményrel nyugalmába küldték. Meghatódva tartotta meg búcsúelőadását. Még azon év november 23-án „sok évi érdemes működése elismerésül” a király a Ferenc József-rend középkeresztjével tüntette ki. A *Nyugdíjas évek 1913–1918* című fejezet a nyugdíjazás körülményeit, valamint a tudós halálát, fővárosi és kolozsvári temetését részletezi, szemlélteti. Közli Imre József szemészprofesszornak az egyetem előcsarnokában elmondott búcsúztatóját, valamint Kirchknopf Gusztáv városi evangélikus lelkész temetési beszédét. S több felvételt is a házsongárdi sírról.

Az eddigi fejezetek kevés összekötőszöveggel inkább a képeket hagyták beszélni, illetve a fényképen is látható dokumentum magyar fordítását vagy a kézirat, cikk szövegét közölték „olvashatóbb” méretben, formában. Az utolsó fejezet összegezni próbál *Jellemvonásai, erényei* címmel. Felvesz egy-egy kövér betűvel kiemelt jellemzőt, s azt vagy saját szavaival, vagy lehetőleg családi levelekből, visszaemlékezésekből kiemelt részletekkel, néhol szépirodalmi munkákból vett idézetekkel teszi indokolttá, érthetővé. Így kerekedik ki a professzor teljes egyénisége. Íme, a legfontosabb tulajdonságok: pompás humorérzék, puritán egyszerűség, szerénység, becsületesség, állhatatosság, lelkiismeretesség, hangyaszorgalom, kifinomult érzék (éleslátás, finom tapintás, szaglás), szívjóóság, igazságszeretet, gyors tájékozódó készség, élvezetes előadási képesség, nyers modor – ami gyengédséget takar, barátságosság, sokoldalúság, mások tudásának becsülése, erős ítélőképesség. Az anekdotákból kiderül még nagyfokú takarékosága. Erre egy kedves anekdota: „...amikor havi fizetését megkapta, azt otthon a ruhásszekrény ajtajának belső felületére rögzített – felhasználási céllal megjelölt – vászonzacskóba osztotta szét, egy bizonyos arányban. Ilyen feliratokat lehetett olvasni: marhahús pénz, disznóhús pénz, zöldségre való, irodalomra költhető, vízszámla stb. Átcsoportosításra nem volt lehetőség! Ha egy tasak kifogyott, meg kellett várni a következő havi fizetést!”

Füst Milán öreg korában emlékezett vissza a vele szemközti ház-

ban lakó külön, öregúr Genersichre: „...hetvenéves korában hirtelen nyugdíjazták az öregurat.

– Mit fog most csinálni a professzor úr – kérdezte tőle egy hírlapíró.

– Rövid idő múlva meghalok – felelte a professzor.

– Miért kell már most erre gondolnia?

– Tudja meg fiam, hogy én egész életemben mindig sokat dolgoztam. És azt is tudja meg, hogy egy öreg embert nem szabad megfosztani a munkájától, mert ha megteszik, akkor hamar meghal.

És így is lett, hamar meghalt.”

Füst Milán mellett még az egykori tanítvány, Csáth Géza karcolatából és a rokoni körhöz tartozó Kántor Lajos kötetéből idéz hosszabban. Egy meg nem jelölt szerzőtől származó akadémiai stílusú portré, valamint Paulikovics Iván mellszobrának színes fényképe illusztrálja ezt a fejezetet.

Az *Utószó* – nagyon helyesen – abban látja Genersich Antal fő ér-

demét, hogy bevezette a magyar gyógyászatba az anatómiai gondolkodást. Ennek atyja, Karl von Rokitansky bécsi professzor volt – tehetjük hozzá –, akit Genersich is mesterének tekintett. Lényege az, hogy a betegségeket a szervek összefüggésében kell tekinteni és gyógyítani. „Genersich minden időre eszménye marad a lelkes, önfeláldozó tanárnak, a fáradhatatlan, buzgó kutatónak, az ideális gondolkozású, önfeláldozó orvosnak és a becsületes, igaz EMBERNEK” – megállapítással zárul a kötet. Az Irodalomjegyzék 21 tanulmányt és kötetet sorol fel.

Judik Zoltán könyvét nemcsak a családtagok, orvosok forgathatják haszonnal, hanem mindazok, akik kíváncsiak a 19. század második felének városi és egyetemi életére, családi viszonyaira. Arra, ahogy egy magasra ívelő életpályát kisvárosi körülmények közt is meg lehet alapozni.

Gaal György

